

предопределяющих идиоэтнические векторы в восприятии семьи, брачно-партнерских и родственных отношений (ориентация на коллективизм, консерватизм, эмоциональную оценочность в русской и белорусской лингвокультурах; позиционирование индивидуализма, рационализма и модернизма в немецком лингвосоциуме).

Описание поля на базе лингвокультурологического подхода позволяет перенести акцент с исследования изолированных системных объединений языка на рассмотрение языка во взаимосвязи с человеком, культурой и ее ценностями.

Заключение. Таким образом, описание семантического поля «семья» в русле лингвокультурологического подхода – это принципиально новая задача, в решении которой особую значимость приобретает необходимость изучения поля не только как языковой, но и культурно-ценностной единицы.

Список литературы

1. Новиков, Л.А. Семантическое поле / Л.А. Новиков // Русский язык : энциклопедия. – М. : Большая Российская энцикл., 2003. – С. 458–459.
2. Маслова, В.А. Лингвокультурология : учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / В.А. Маслова. – М. : Изд. центр «Академия», 2001. – 208 с.
3. Винокур, Г.О. Избранные работы по русскому языку / Г.О. Винокур ; АН СССР, Отд-ние лит. и яз. – М. : Учпедгиз, 1959. – 492 с.
4. Ахманова, О.С. Очерки по общей и русской лексикологии / О.С. Ахманова. – М. : Учпедгиз, 1957. – 295 с.
5. Славянские древности : Этнолингвистический словарь : в 5 т. / под общ. ред. Н.И. Толстого. – М. : Междунар. отношения, 2009. – Т. 4 : П (Переправа через воду) – С (Сито). – 2009. – 656 с.

ДЭФІНІЦЫЯ “КАНЦЭПТ” У СУЧАСНЫМ ЛІТАРАТУРАЗНАЎСТВЕ

*Г.А. Дубоўская
Віцебск, ВДУ імя П.М. Машэрава*

Канцэпт – тэрмін, які шырока выкарыстоўваецца ў розных дысцыплінах, перш за ўсё ў філасофіі, кагнітыўнай псіхалогіі, кагнітыўнай і культуралагічнай лінгвістыцы. Гэты тэрмін актыўна функцыянуе і ў літаратуразнаўстве, захоўваючы шматзначнасць, якая адпавядае распаўсюджанай у сучаснай навуковай парадыгме тэндэнцыі да міждысцыплінарнасці. Такім чынам, актуальнай задачай для сучаснага літаратуразнаўства, у тым ліку беларускага, з’яўляецца тэрэтычнае даследаванне паняцця “канцэпт” ва ўласна літаратуразнаўчым аспекце.

Мэта працы – прасачыць гісторыю вылучэння і вызначэння дэфініцыі “канцэпт” у навуковых працах сучасных лінгвістаў, літаратуразнаўцаў.

Матэрыял і метады. У аснове артыкула – аналіз культуралагічных, псіхалінгвістычных і літаратуразнаўчых работ (айчынных і замежных даследчыкаў), прысвечаных тэрэтычнаму вывучэнню тэрміна “канцэпт”. Метады даследавання – кампаратыўны, дэскрыптыўны.

Вынікі і іх абмеркаванне. Слова “канцэпт” запазычана лінгвістамі з матэматычнай логікі і доўгі час выкарыстоўвалася як сінонім тэрміна “паняцце” (ад лац. *conceptus* – “паняцце”, “ідэя”).

Трывала ў абсяг сучасных гуманітарных ведаў слова “канцэпт” уведзена С.А. Аскольдавым у 1928 годзе. У сваім артыкуле “Слова і канцэпт” ён дае

наступнае вызначэнне: “Канцэпт ёсць мысленнае ўтварэнне, якое замяняе нам у працэсе думання няпэўнае мноства прадметаў аднаго і таго ж кшталту” [1, 267]. Аднак, нягледзячы і на іншыя працы расійскага філосафа па названай тэме, да сярэдзіны мінулага стагоддзя слова “канцэпт” не раглядалася ў якасці тэрміна ў навуковай літаратуры.

Толькі з пачатку 90-х гг. XX ст. тэрмін “канцэпт” стаў актыўна ўжывацца ў лінгвістычнай літаратуры. У наш час існуе вялікая колькасць дэфініцый і падыходаў да разумення паняцця “канцэпт”, і таму знайсці адно ўніверсальнае азначэнне проста немагчыма. Напрыклад, даследчыца кагнітыўнай лінгвістыкі В.А. Маслава прапаноўвае ў якасці рабочага наступнае: канцэпт – гэта “семантычнае ўтварэнне, якое вызначаецца лінгвакультурнай спецыфікай і тым ці іншым чынам характарызуе носьбітаў пэўнай этнакультуры. Канцэпт, адлюстроўваючы этнічнае светабачанне, маркіруе этнічную моўную карціну свету і з’яўляецца цаглінкай для будаўніцтва “дома быцця” (паводле М. Хайдэгера). Але ў той жа час – гэта нейкі квант ведаў, які адлюстроўвае змест усёй чалавечай дзейнасці. Канцэпт не непасрэдна ўзнікае са значэння слова, а з’яўляецца вынікам сутыкнення слоўнікавага значэння слова з уласным і народным вопытам чалавека (паводле Д.С. Ліхачова). Ён акружаны эмацыянальным, экспрэсіўным, ацэначным арэолам” [4, 36]. Гэта значыць, што акрамя паняццйнай асновы канцэпт уключае соцыя-псіха-культурную частку: асацыяцыі, эмоцыі, ацэнкі, нацыянальныя вобразы і канатацыі, характэрныя для пэўнай культуры. І тут нельга не пагадзіцца таксама з думкай даследчыка Ю.С. Сцяпанавы, які сцвярджае, што канцэпты не толькі мысляцца, але і перажываюцца носьбітамі мовы [6, 13].

Метадалагічнае значэнне мае і выснова В.А. Маславай аб тым, што “канцэпт мнагамерны, у ім можна выдзеліць як рацыянальнае, так і эмацыянальнае, як абстрактнае, так і канкрэтнае, як універсальнае, так і этнічнае, як агульнанацыянальнае, так і індывідуальна-асабістае” [4, 36].

Разглядаючы канцэпт у літаратуразнаўчым аспекце, разгорнутае тлумачэнне тэрміну дае даследчыца Е.А. Лявонава: “Канцэпт – гэта складаны комплекс сэнсаў, пэўным спосабам структураваная сістэма ўніверсальных і індывідуальных значэнняў, якая дазваляе адэкватна спасцігнуць логіку аўтарскай задумы ці хоць бы наблізіцца да яе, убачыць свет вачыма пісьменніка і як непаўторна-ўнікальнай асобы, і як прадстаўніка сваёй нацыі і сваёй краіны, і як чалавека ўніверсальнага, носьбіта прапаяці, прагісторыі, пракультуры” [3, 12].

Канцэпт разглядаюць у якасці асноўнай адзінкі нацыянальнага менталітэту як спецыфічнага індывідуальнага і групавога спосабу светаўспрымання і светаразумення.

В.Г. Зусман разглядае літаратурны канцэпт як “вобраз, сімвал або матыў, які мае “выйсце” на геапалітычныя, гістарычныя, этнапсіхалагічныя моманты, якія ляжаць па-за мастацкім творам” [2, 743]. Даследчык падкрэслівае, што менавіта “ўключанасць” у асацыятыўную прастору культуры робіць літаратурны вобраз канцэптам.

Неабходна падкрэсліць, што канцэпт валодае дыялагічнай, камунікатыўнай прыродай. У яго стварэнні ўдзельнічае не толькі пісьменнік, але і чытач. Канцэпт разлічаны на веды, памяць і фантазію чытача. Так, захоўваючы ў сваёй свядомасці ўнутраную форму канцэпту, чытач інтэрпрэтуе, рэканструюе яго, дзякуючы ўласнаму кагнітыўнаму вопыту, уласным асацыяцыям. Таму акрамя вербалізацыі канцэпту, яго ўнутранага напаўнення важная роля належыць такому працэсу, як дадумванне, “дафантазіраванне”. Даследчыца С.С. Няцерына сцвярджае, што

канцэпт утрымлівае сэнсы, якія існуюць не толькі ў тэксце, але і ў кантэксце, на мяжы выказванняў [5].

Паняцце канцэпту ў літаратуры цесна звязана з тэрмінам “канцэптасфера”. Канцэптасфера – гэта сукупнасць канцэптаў, з якіх складаецца светабачанне носьбіта мовы. Даследуючы канцэпты ў мастацкіх творах пэўнага аўтара, можна вызначыць канцэптасферу ўсёй творчасці пісьменніка, г.зн. яго мастацкае бачанне і ўспрыманне свету ў цэлым. Існуюць так званыя “ўніверсальныя”, асноватворныя канцэпты (дабро, вечнасць, вера), “нацыянальныя”, або “этнакультурныя” (дом, дарога, дзверы), а таксама індывідуальна-аўтарскія (сляды, парог, пастка). І кожны з такіх вобразаў-канцэптаў можа быць культурнай універсаліяй, несці глыбокі змест, канкрэтны, філасофскі і нават сакральны.

Заклучэнне. Такім чынам, канцэпт – паняцце мнагамернае. Яно ўключае семантыку моўнага знака з яго канатацыйным элементам, а таксама ўласны і калектыўна-народны вопыт чалавека, яго ментальнасць. Канцэпты маюць эмацыйны і экспрэсіўны фон. Дзякуючы канцэптам, чытач у мастацкім творы можа ўбачыць як індывідуальна-аўтарскае асэнсаванне сутнасці прадметаў, так і погляд на іх у этнакультурным маштабе.

Спіс літаратуры

1. Аскольдов, С.А. Концепт и слово / А.С. Аскольдов // Русская словесность: Антология / Под. ред. В.Н. Перознака.– М.: Academia, 1997. – С. 267-280.
2. Зусман, В.Г. Диалог и концепт в литературе. Литература и музыка / В.Г. Зусман. – Н. Новгород: Деком, 2001. – 167 с.
3. Лявонава, Е.А. “Палову жыцця пішу на дарозе свае імёны, палову – закрэсліваю напісанае...” / Е.А. Лявонава // Роднае слова.– 2007.– № 12.– С. 12-15.
4. Маслова, В.А. Когнитивная лингвистика: Учебное пособие / В.А. Маслова.– Мн.: ТетраСистемс, 2004.– 256 с.
5. Нетерина, С.С. Тропы и концепты [Электронный ресурс] / С.С. Нетерина. – Режим доступа: <http://www.philosophy.ru/iphr-as/library/neretina.html>.
6. Степанов, Ю.С. Константы. Словарь русской культуры. Опыт исследования / Ю.С. Степанов. – М.: Школа “Языки русской культуры”, 1997. – 838 с.

МИФОЛОГЕМЫ «БЛУДНОГО СЫНА» И «ГОРЫ» В ТВОРЧЕСТВЕ Л. ЛЕОНОВА 20–30-х гг. XX века

*В.В. Здольников
Витебск, ВГУ имени П.М. Машерова*

Скажи кто-то из литературоведов или критиков в 1922 году Л. Леонову, де-бютировавшему тогда в прозе рассказом «Бурыга», что сюжетно он уже кого-то или что-то повторил, то воспринять подобное иначе, как упрёк в плагиате, невозможно, что для начинающего автора было бы не лучшей рекомендацией. Но, слава Богу, тогда ещё не объявилась структурно-семиотическая школа литературоведения в её французском варианте и с её уверенностью в исчерпанности творческих потенциалов в литературе. Дескать, всё уже написано, нового создать невозможно, современный писатель просто обречён на повторение текстов своих далёких и близких предшественников. Впрочем, подобная мысль впервые была высказана за полтора столетия до Р. Барта и его сподвижников основателями мифологической школы немецкими романтиками. Высказана с другой целью: ввести в